

Ярослав Потапенко
(Переяслав-Хмельницький)

ВИТОКИ ТА СЕНСИ П'ЯТОЇ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ: СПРОБА КОМПЛЕКСНОГО МІЖДИСЦИПЛІНАРНОГО АНАЛІЗУ

Автором зроблено спробу на підставі комплексного історико-політологічного підходу проаналізувати базові сенси та витoki російсько-українського збройного протистояння 2014-2015 років на Донбасі, кваліфікованого ним як п'ята російсько-українська війна. В роботі висловлене цікаве припущення щодо обставин справжнього початку цієї війни, а також подій і геополітичних чинників, котрі зробили її невідворотною.

Автор ставить собі за мету не стільки описати фактаж, скільки виявити й дослідити, чому світ на початку третього тисячоліття опинився на порозі «великої війни», а головні суб'єкти міжнародних правовідносин настільки неспроможні запобігти масовим людинобвиствам у центрі Європи, котра знову перетворюється на «кривавий континент», як і 70 років тому. Обгрунтовано тезу про появу украї небезпечного політико-ідеологічного феномену, означеного автором як «рашизм». Описано його складові компоненти, ідейно-теоретичні витoki й засади.

Ключові слова: п'ята російсько-українська війна, «рашизм», Володимир Путін, Революція гідності, Європа, українська політична еліта, Збройні сили України.

Коли подивитися в широкій історико-політологічній перспективі, то неважко зробити висновок: п'ята російсько-українська війна розпочалася задовго до анексії Криму в березні 2014 р. На думку авторитетного вітчизняного політолога Тараса Возняка, «спусковим гачком» для російських реваншистів стала ще Помаранчева революція – відчайдушна спроба вирватися зі сфери впливу Росії. Саме відтоді Путін, для якого Україна завжди була «територією болю та приниження» (вислів С. Белковського), – перейшов до практичного втілення стратегії нового перерозподілу світу [18, с. 86-87]. Агресивне захоплення України йшло за секторами – банківський, енергетичний, освітній, оборонний, безпековий тощо. Україна послідовно «відсікалася» від будь-яких неросійських інтеграційних проектів; її державний апарат опановувався зсередини відвертими російськими агентами; розвал держави мали довершити повальна деморалізація, цинізм і корупція влади на всіх рівнях. Лише Євромайдан зміг зупинити цей процес тотальної деградації країни – вибух протесту проти «показової спроби принизити і упокорити українське суспільство – демонстративно за наказом Путіна не підписувати Угоду про асоціацію України з ЄС» [18, с. 88].

Отже, розвиваючи ідею Т. Возняка, можна припустити, що Євромайдан виявився наступною важливою віхою неоголошеної «гібридної» війни Кремля супроти України. Перший етап – від Майдану-2004 до Майдану-2013 – умовно назвемо підготовчим. На другому етапі, тривалість якого нині годі й передбачити, особливої актуальності, окрім прямих військових дій, набули методи інформаційно-пропагандистського тиску, діяльність диверсійно-розвідувальних груп, терористів, провокаторів, саботажників та інформаторів у силових структурах, судовій системі, енергетичному секторі тощо.

Обрана тема частково розглядалася в роботах Володимира Василенка, Сергія Дацюка, Олексія Арестовича, Валерії Бурлакової, Богдана Буткевича, Дениса Казанського, Ярослава Тинченка, Володимира Горбача, Юрія Макарова, Ігоря Лосєва, Едварда Лукаса, Леоніда Залізняка проте, здебільшого, фрагментарно – комплексного дослідження ще не написано, попри гостру практичну актуальність цієї теми. Зі здатністю адекватно осмислити тему російсько-українського військового конфлікту саме «тут і зараз» прямо пов'язане майбутнє країни на багато десятиліть вперед.

На мою думку, одним з базових витоків військового конфлікту на Донбасі є ідеологія і практика *рашизму* – новітнього феномену зі сфери політичного, що поєднав у собі цілий комплекс споріднених явищ: російський фашизм, парадоксально й еkleктично сполучений з елементами сталінізму, монархізму, імперського колоніалізму та ксенофобського шовінізму; культ особи Путіна, гіпертрофовано роздмухуваний кремлівською пропагандистською машиною; зневага до права, ненависть до Заходу і його соціокультурних засад, викликана заздрістю й одержимим бажанням «догнати й перегнати» його; клептократичний цезарепапізм, виражений у вульгарно-цинічній доктрині «русского міра», яка продемонструвала остаточне підпорядкування РПЦ владі шахраїв-імперіалістів з Кремля (реальне втілення формули РПЦ+КГБ=ФСБ); міжнародний тероризм, покликаний залякувати й шантажувати Захід з метою ревізії результатів «холодної війни». В контексті останнього компонента варто відзначити, що т. зв. «ДНР» і «ЛНР» є типовим продовженням більшовицької практики використання терору як засобу державної політики зразка «кривавого двадцятиліття» 1917-1937 рр. Крайні праві об'єдналися з крайніми лівими на ґрунті ненависті і страху перед українською незалежністю та демократією. Якщо під час Помаранчевої революції йшлося, насамперед, про загроженість демократії в Україні, то Євромайдан виявив реальну перспективу втрати державності, за словами німецького політолога Петри Штикової [1].

Надзвичайно поширеною в колах вітчизняних і зарубіжних істориків та політологів є теза про конфлікт на Донбасі як «матч-реванш Росії в холодній війні» (вислів Федора Лук'янова). Цікаві спостереження підсумовані в публікації російського соціолога Ніколая Мітрохіна з промовистою назвою «Транснаціональна провокація. Російські націоналісти і таємні агенти в Україні» (часопис «Osteuropa», № 5-6, 2014). На думку вченого, першу хвилю adeptів сепаратизму склали журналісти й місцеві політики Донбасу, інтегровані в «транснаціональну мережу неонацистів, неосталіністів та ультраправих», керовану з Москви. Пізніше до них долучилися ветерани афганської та чеченської воєн, співробітники ГРУ й ФСБ, «козаки», праві радикали й шукачі пригод з Росії та України [1, с. 11]. В реаліях зими 2015 р. стало очевидно, що війну проти України ведуть бойовики сепаратистів, російські найманці, російські кадрові військові та співробітники ФСБ. Хто насправді стоїть за терористичними вбивствами українських цивільних у Волновасі, Донецьку та Маріуполі наразі встановити важко: чи то «відморожені» «гопники»-сепаратисти, чи російські спецслужби, для яких вбивство власних громадян ніколи не було проблемою. Методи діяльності обох цих категорій ворогів України надзвичайно подібні й чітко підпадають під кваліфікацію «злочинів проти людяності».

Війну проти України, жертвами якої, за даними російських правозахисників, уже стало кілька тисяч кадрових військових РФ, – Путін зумів розв'язати завдяки тому, що йому вдалося попередньо вибудувати систему, де влада існує цілковито відірвано від народу (а народ позбавлений будь-яких важелів впливу на владу). За словами американського історика Юрія Фельштинського, Путіну, фактично, вдалося відновити стару радянську систему, котра діє в інтересах влади і проти народу. Росіяни покійно дозволили володарю Кремля відродити диктатуру, адже досі так і не змогли усвідомити: розпад СРСР – невідворотний природний процес, а не результат «підступної змови» зовнішніх сил [23]. Як наслідок, Путін, за прикладом Сталіна, штовхає світ до нової великої війни в Європі, здатної перерости у Третю світову (адже у планах агресора, окрім України, – Білорусь і країни Балтії). Мріючи захопити увесь пострадянський простір, Путін війну програє, а Росія розпадеться, оскільки не має ресурсів для перемоги, – такий висновок робить Ю. Фельштинський в роботі з промовистою назвою «ФСБ підриває Росію». Єдиний спосіб уникнути ескалації кривавого сценарію – запровадження максимально дієвих економічних санкцій супроти Кремлівського режиму [23].

В подібному ключі міркує й російський соціолог Ігор Ейдман, котрий називає «новою національною ідеєю Путіна» реванш за поразку в «холодній війні» та російську

гегемонію на т. зв. «пострадянському просторі». Задля досягнення зазначених стратегічних цілей російський президент сконцентрував у своїх руках значно більше влади, ніж усі радянські вожді після Сталіна (що їх Путін «зумів перевершити і в самодурстві та неадекватності», за І. Ейдманом) [24]. У 2015 р. кремлівська верхівка, «впевнена у власній непереможності й геніальності», спробує зламати ситуацію на власну користь – продовжити наступ, ситуативно поєднуючи імітацію поступок Заходу й нахабних спроб його шантажувати. Поступливість європейських лідерів у цьому контексті лише збільшує загрозу «великої війни»: «Новий російський удар невідворотний і може виявитися ще підступнішим і потужнішим від попереднього» [24]. Наступ на Україну поєднуватиметься з агресивними діями супроти Казахстану, Грузії, Молдови, Білорусі, країн Балтії.

Військовий конфлікт 2014/2015 рр. на Донбасі російська сторона схильна кваліфікувати як громадянську війну (протистояння на Майдані вони трактували також як громадянське протистояння між Сходом і Заходом). Українська влада послуговується термінами «антитерористична операція» або «збройний конфлікт із сепаратистами й російськими найманцями». В серпні 2014 року Петро Порошенко вжив поняття «Вітчизняна війна українського народу», хоча з його вуст це прозвучало доволі дивно, враховуючи функціонування його фабрик на території РФ. Насправді, як нам видається, ситуація значно глибша, складніша і потребує комплексного міждисциплінарного підходу для адекватного осмислення.

Цікавий підхід пропонує вітчизняний дослідник Леонід Залізняк, обурений штампами російської пропаганди про «священну національно-визвольну боротьбу народу Донбасу за незалежність від київської метрополії». На думку вченого, війна 2014 року за своєю суттю є «цивілізаційним конфліктом між Європою і Азією, між великими людськими спільнотами з принципово різними ментальностями, культурними традиціями, духовними цінностями, це війна між європейською та євразійською цивілізаціями» [12, с. 165]. Одним з етапів цієї «цивілізаційної війни» був розпад СРСР – колапс неефективної деспотичної євразійської цивілізації, відродженої нині в путінській Росії. «Агресія імперської Росії в Україну готувалася довго і, схоже, була неминучою», – стверджує Л. Залізняк, – тому Україна нині є «східним форпостом європейської цивілізації, знищивши який, Путін прийде до Європи» [12, с. 166-167].

Авторитетний британський дослідник Едвард Лукас кваліфікує цю війну як гібридну війну Росії проти Заходу – «від небезпечних порушень її літаками повітряного простору до безпрецедентної антизахідної пропаганди». В результаті, досі не відбулося усвідомлення, що «2014-го перестав існувати світ, яким ми знали його багато років» [16, с. 49]. Едвард Лукас відомий концепцією «нової холодної війни», викладеною ним у книзі з однойменною назвою. Ще у 2008 році вчений попереджав: «Захід програє нову «холодну війну», бо навряд чи помітив її початок. Путін і його кремлівські союзники захопили владу в Росії, кинули чорну тінь на східну половину континенту і створили міцні плацдарми в головних європейських країнах. А готовність чинити їм опір видається тривожно слабкою...» [15, с. 5].

Я. Грицак пише про російське вторгнення як «контрреволюційну агресію», мета якої – максимально виснажити Україну затягуванням конфлікту, вичерпати її господарські та воєнні ресурси («Донбас – це українська Вандея»). Водночас видатний інтелектуал пропонує побачити у війні не лише загрозу, але й шанс для побудови нової України – провести радикальні реформи заради модернізації держави у всіх сферах. Під цим кутом зору війна може відкрити нові перспективи «перезавантаження», стати потужним модернізаційним чинником [6, с. 36].

Про загальносвітову небезпеку війни Росії проти України ще на початку серпня 2014 р. попереджав французький історик Філіпп де Лара, проводячи паралелі між 1918-м та 2014-м роками: «Нестабільна й утомлена Європа 2014 року, що грузне в страхітливій економічній кризі й стає дедалі вразливішою до антидемократичних ідеологій, має більше,

ніж їй здається, спільних рис із Європою 1918-го, тому перемога Росії в Україні буде не тільки трагедією для українців, а й катастрофічною поразкою всієї Європи» [9, с. 45].

Для Юрія Сиротюка війна на Донбасі – це, насамперед, війна «України української, європейської з Україною совецькою», гостра фаза того процесу, який триває вже доволі довго. Позиція вітчизняного дипломата, автора проекту «Стратегія інтеграції України до ЄС» (1998 рік) Василя Філіпчука полягає в тому, що на Донбасі маємо багатомірний конфлікт, де сплелися три велетенські проблеми, які мають різну природу, історію й логіку розвитку, але просто одночасно вибухнули в одному просторі та часі. Перший рівень – геополітичний: конфлікт між Росією та Заходом; другий рівень – міждержавний: українсько-російське протистояння (тривалий час «тліло» й обов'язково мало вибухнути рано чи пізно); третій рівень – внутрішньоукраїнський (ключова причина його в тому, що всі 23 роки політики активно розколювали суспільство заради тимчасових електоральних вигод) [4, с. 31-34]. Через внутрішню слабкість, тотальну корупцію та «розпилювання власної державності» Україна дозволила перетворити себе на об'єкт геополітичних ігор. Через тіньові газові відносини з РФ українці щороку вкладали в російську економіку 10-12 млрд. доларів, дозволяючи північному сусіду збільшувати витрати на озброєння. Враховуючи, що у міру зростання російської агресії українська національна ідентичність зміцнюється, В. Філіпчук констатує: зараз ми повертаємося до того шляху націєтворення, котрий пройшла більшість європейських націй, – об'єднання в боротьбі не за щось, а проти когось. Єдиний спосіб перемоги в цій війні – нав'язати власний сценарій врегулювання конфлікту, паралельно до проведення негайних реформ, здатних повернути життєздатність державному організму [4, с. 33].

Втім, надзвичайно поширеним в сучасній Україні є приземлений підхід: війна на Донбасі – гігантський бізнес-проект українських та російських олігархів, а також «змова» владних еліт обох держав. Активіст Майдану Григорій, даючи інтерв'ю Валерії Бурлаковій, висловив думку, що «це не схоже на національно-визвольну боротьбу... Це більше нагадує великі розбірки у стилі 1990-х. Для мене то не війна». Справжнє поле бою цієї неоголошеної війни в «мутні часи» – «кабінети олігархів» [3, с. 27]. Політолог Андрій Єрмолаєв ще в березні 2014 року писав, що у кризі на Сході переплелися інтереси представників великого капіталу, нової влади і «зовнішніх гравців». Трагедія в тому, що все відбувається в умовах «інтелектуального дефолту еліт та їхньої патологічної жадоби». Ще одне, доволі популярне в середовищі майданівців бачення особливостей війни на Донбасі, репрезентують слова Віри Савченко (сестри легендарної льотчиці Надії): «Верхівка розбирається з нами нашими ж руками. Прибрали з Майдану пацанів, які могли стати лідерами. Це був план влади: всіх із Майдану кинути на передову. Вбивають одразу двох зайців: тут Майдан розсмокчеться й згниє, а там усіх «майданутих» виб'ють» (17 липня 2014 року) [5, с. 47-48]. Особливо подібні настрої посилюються у вересні-жовтні, після «іловайського котла».

Вальтеру Беньяміну належать слова про те, що «кожне піднесення фашизму свідчить про революцію, яка зазнала поразки». Коментуючи цю тезу, Славој Жижек пов'язує піднесення фашизму з провалом лівих рухів, зорієнтованих на досягнення соціальної справедливості, переорієнтацію держави від охорони статків найзаможніших на пріоритетну допомогу малозабезпеченим і захист знедолених [22]. Подібні ідеї наштовхують на думку про агресивне піднесення й динамічну ескалацію російського фашизму як реакцію на те, що кремлівські аналітики побачили: а) в Україні дійсно спалахнула Революція гідності, антиколоніальна й антикорупційна за своєю суттю; б) вчорашні опозиціонери, здобувши владу, відверто потенціал цієї революції «зливають», демонструючи вперте небажання демонтувати корупційну систему; в) українські корупційні моделі держави й економіки надзвичайно тісно пов'язані з російськими «агентами впливу» й тотально від них залежні. Отже, можливий висновок російської розвідки: «український проект» і після чергового Майдану приречений на поразку, а «штучну державу» Україна її продажна бізнесово-політична «еліта» обов'язково через певний час поверне до статусу російської колонії.

Кожна чергова поразка в реалізації гасел Революції гідності додає російсько-фашистським окупантам впевненості у власних силах, нахабства і зневаги до «укропів». На патріотів ці невдачі справляють деморалізуючий вплив, спонукають оцінювати ситуацію через ментальну матрицю «нездоланності одвічного українського прокляття».

«АТО зробили для того, щоб перемолоти всіх українських патріотів... Це хитра війна, де начальство тотально здає своїх бійців і заробляє на війні... Уся радянсько-українська верхівка складалася зі стукачів», – ось іще одне поширене в суспільстві уявлення, сформульоване відомим письменником і сценаристом Богданом Жолдаком. На його думку, ситуацію рятують волонтери: «Якби не волонтери, ми програли б цю війну за три дні. Вони зараз тримають Україну., бо бачать, що армійська верхівка зрадила» [2, с. 23-25].

Дуже близькою є й позиція іншої відомої письменниці – Оксани Забужко: «Вся ця війна є театралізованим дійством. Найогидніше в цьому – що люди не знають, чому вірити, що правда, а що фейк... Рік війни, з Майданом включно, показав, що українці в екстремальній ситуації можуть самі собі дати раду, «по горизонталі» – при абсолютно дисфункційній державі» [11, с. 7].

Коли подивитися в розрізі геополітики, то можна погодитися з думкою В. Карасьова про те, що Майдан став для Путіна приводом повернутися у «велику гру» – поряд із США та Китаєм стати одним з ключових учасників нового світового порядку. Неодноразово висловлювалася теза, що Путін мріє про реванш за поразку СРСР в «холодній війні» (а то й узагалі не визнає поразку!). У своїй хворобливій уяві він, схоже, воює не з Україною й Порошенком, а з США та Обамою на території України. Розпочавши у серпні 2014 року, фактично, пряме вторгнення, Росія кинула виклик Сполученим Штатам як гаранту світової безпеки. Причому першим таким викликом стала анексія Криму, що грубо зруйнувала всю безпекову систему й архітектуру міжнародних відносин, які налагоджувалися десятиліттями. Порівнюючи Америку й Росію, Роман Коваль говорить, що обидві країни налаштовані імперіалістично, агресивні, звикли воювати. Але є одна суттєва відмінність: в політиці Вашингтона Україна розглядається як самостійна одиниця геополітики, а в стратегії Кремля – не розглядається (тому саме США не дозволяють і ніколи не дозволять Росії завоювати Україну) [20, с. 40]. Продемонструвавши світу свою життєздатність за період весни-осені, українська держава має нині унікальний шанс вистояти і перемогти: ніколи ще в історії Україна не мала такої підтримки у світі – й ніколи Росія не перебувала в такій міжнародній ізоляції (в яку загнав її Путін) [20, с. 40].

Гостра реакція Москви на Євромайдан пов'язана ще і з тим, що Київ наважився «піти в самостійне плавання» саме на піку спроб і надій кремлівських стратегів «переграти» наслідки 1991 року й реанімувати СРСР в новому форматі (т. зв. «Митного союзу»). Кроки Росії дедалі більше нагадують дії Німеччини 1930-х рр., приниженої і ображеної наслідками Першої світової війни: колись «велика країна» намагається повернути свій вплив, починаючи з анексії «ближнього зарубіжжя». Ярослав Грицак пригадує, що аналітичні оцінки щодо можливості початку російської агресії проти України (незалежно від того, хто буде в ній президентом) з'явилися вперше одразу після російсько-грузинської війни 2008 року. А один із його друзів-політиків на конференції у Варшаві у вересні 2013 року передбачив високу вірогідність військової агресії з боку Росії (за що був оголошений панікером і провокатором) [6, с. 36].

Війна могла би й не перейти в «гарячу» фазу, якби не один із ключових архетипів української історії модерної доби – зрадливість і запроданство еліт, їхня перманентна нездатність мислити категоріями національних інтересів і державних пріоритетів. Об'єктивним пояснення цього явища є та обставина, що протягом століть українські політичні, економічні, культурно-інтелектуальні еліти полонізувалися, русифікувалися або просто цілеспрямовано винищувалися окупантами на наших землях. Із носіїв національно-державної свідомості представники еліти перетворювалися на банальних пристосуванців і

прислужників окупаційних режимів. До останнього часу в Україні переважала проросійськи зорієнтована (і відповідно російськомовна, з «радянською» ідентичністю) інтелігенція, піддавана різноманітним «постімперським неврозам» і схильна до «москвоцентричних» політичних концепцій. Ця інтелігенція, як правило, досить зневажливо ставиться до всього українського (мови, історії, держави тощо), вважаючи його вторинним, провінційним, а то й взагалі штучно-неповноцінним. Ненависть до українського націоналізму в цьому середовищі цілком природньо поєднується з доволі прихильним ставленням до явних проявів російського шовінізму й абсолютною неспроможністю мислити майбутнє України поза «братніми зв'язками» з Росією. Величезний вплив проросійськи налаштованої інтелігенції в культурно-інформаційному просторі досі зіштовхується з дуже слабким опором з боку інтелектуалів-патріотів, і це суттєво заважає процесу трансформації українців у модерну політичну націю. В цьому – одна з головних причин того, що Україна тривалий час лишається регіоном напруги й нестабільності, ареною національно-визвольної боротьби, досі не в змозі позбутися колоніальної залежності від Москви. На жаль, історик Леонід Залізник видавав бажане за дійсне, коли в роботі 1997 року писав: «Процес перетворення пострадянської партії влади в державницьку національну еліту України набуває бурхливого і незворотного характеру» [12, с. 22]. Проте важко не погодитися з іншою тезою поважного вченого: «Відсутність еліти позбавляє націю можливості самоорганізуватися, створити свою державу» [12, с. 9]. Михайлу Грушевському приписують слова: головна проблема України в тому, що люди при владі не люблять своєї держави [25, с. 26]. Схоже, ситуація досі не змінюється. Все більше вітчизняних інтелектуалів приходять до висновку, найбільш влучно й лаконічно сформульованого Ярославом Грицаком: головною передумовою для переходу до сталого розвитку й цивілізаційного стрибка України має стати політична воля владних еліт міняти правила гри на формат «відкритий доступ» («Це коли владна еліта переходить із режиму привілеїв для себе в режим рівних прав для всіх») [7, с. 22].

Яким бачиться вихід із цієї ситуації? Є теза, згідно з якою еліта народу здатна до регенерації протягом одного покоління – 20 років. Існує й інша точка зору: в умовах «прискореного» часу в інформаційно-мережевому суспільстві для оновлення покоління потрібно вже не 20 років, а 10. Хочеться вірити, що активісти Євромайдану й добровольці Східного фронту і є саме тим поколінням, котре зі свого середовища викристалізує вперше в новітній українській історії дійсно державницьку національну еліту, здатну здобути владу і зреалізувати програму кардинального оновлення країни. Можливо, саме тоді нам вдасться вирватися з безкінечного шерегу поразок і невдач, і п'ята українсько-російська війна стане першою, виграною нами.

Серед причин п'ятої російсько-української війни (яка, на думку багатьох аналітиків, не могла не спалахнути) досить часто називають засадниче, фундаментальне, світоглядне протистояння України та Росії як соціокультурних, політичних і цивілізаційних антагоністів. З сучасних авторів цю дилему найбільш виразно й емоційно переконливо сформулював письменник і сценарист Валерій Примост ще в березні 2014 року: «Росія-імперія – це наш екзистенційний смертельний ворог. Вона ніколи не зупиниться. Вже конаючи, вона все ще тягнутиметься до нашої Батьківщини... Або імперська Росія, або вільна Україна. Третього не дано... Українці, обравши шлях на Захід, руйнують усю конструкцію державної ідеології північного сусіда, всі міфи про його «особливий шлях» [19, с. 11].

Констатуючи, що імперія «конає на інших очах», і «якщо імперія не отримає нас, вона помре», – автор попереджає: «Нам треба готуватися до смертельного бою». Історичну місію українців ХХІ ст. В. Примост формулює доволі недвозначно: «Перемогти це чудовисько, перемогти імперію! Ніхто, крім нас, цього не зробить. Ми породили цю потвору тисячу років тому – нам її і вбивати!» [19]. В подібному ключі Путінську Росію характеризує й відомий блогер Сергій Іванов: «На нас напала потужна й інфікована смертельним вірусом потвора. Оскільки українці не мають сил її подолати, то повинні відгородитися від неї й завдати шкоди точковими ударами» [13, с. 6]. На думку блогера,

Донбас, який «продається за тушонку», заслужив цю війну, а українці, щоб вижити, мають стати жорстокішими за росіян, котрі «безжально вбивають нас на нашій же землі» [13, с. 6].

В середовищі вітчизняних інтелектуалів доволі тривалий час циркулює теза про штучний, неприродний характер Російської Федерації, особливо у форматі Путінського авторитаризму. «Колос на глиняних ногах», «запальна суміш сталінізму та радикального православ'я», «Вавилонська вежа, котра стоїть на нафто- та газопроводах», «бензоколонка, керована ФСБ, яка вдає з себе державу», – ці та подібні до них метафори передають сутність подібного підходу. Опинившись перед загрозою економічної експансії з боку Китаю вже в недалекому майбутньому, кремлівські очільники гарячково намагаються знайти хоч якийсь вихід. Лише заволодіння ресурсами України – економічними, демографічними, військовими, територіальними тощо – можуть хоч якимось чином відстрочити розвал РФ. Історик Роман Коваль висловив цікаву думку: всі ці 23 роки Кремль погоджувався на існування України як держави тільки за умови її васального підпорядкування, – тому й незалежності в нас, фактично, не було, і президент мусив бути проросійським [20, с. 38-41]. Революція гідності вперше в новітній історії поставила цю парадигму під сумнів, – Путін зрозумів, що втративши Україну, він невдовзі й Росію утримати не зможе. Авторитетна вітчизняна інтелектуалка ще у 2010 році висловила впевненість: у 2017 році Росія як ресурсна імперія, що не має шансів вижити у ХХІ ст., обов'язково розпадеться, бо вже вичерпала свої ресурси. Через це, мовляв, Кремль і почав цю «гарячу війну», усвідомивши, що без України стрімкий крах неминучий. А ми, своєю чергою, мусимо навчитися: «доки поруч оця феєсбешна імперія, життя нам не буде» [11, с. 9].

Однією з головних причин того, що Путін наважився розв'язати неоголошену війну в Україні, є та обставина, що кремлівський очільник відчув: Європа дуже ослабла в сенсі економічному, військовому, політичному, демографічному і що особливо важливо – в сенсі морально-етичному. Протягом останнього десятиліття багато було сказано про екзистенційно-світоглядну розгубленість європейців через втрату засадничих сенсів, життєвих орієнтирів, цінностей, заради яких варто йти на жертви. Серед вад об'єднаної Європи експерти вказують на надмірну забюрократизованість, популізм і демагогію, незгодженість, негнучкість, інертність мислення, неспроможність приймати оперативні рішення в екстраординарних ситуаціях, конформізм, зацикленість на надмірному споживацтві й «порногладурі», гедонізм і небажання помічати очевидні загрози своєму «тихому буржуазному щастю» [17, с. 9]. Коли додати сюди й те, що Кремль багато років «купує» західні еліти (дипломатів, бізнесменів, представників експертного середовища, журналістів, а іноді й цілі партії), – стає зрозуміло, чому, наприклад, у Франції довгий час лунали розмови типу: «Втручання Росії в події в Україні не її провина, Москву спровокувала Америка» або «Росія має законні інтереси в Україні, яка винищує власних мирних громадян» [14, с. 19]. Легалізації у свідомості європейців російської окупації Криму й Донбасу сприяють постійно повторювані лобістами Кремля Юбером Ведріном та Жаком Сапіром тези про «приниження» Росії в результаті буцімто даної американцями Горбачову обіцянки про нерозширення НАТО [14, с. 19]. Подібні тенденції дають підстави стверджувати, що європейська демократія вироджується в «лобізмokratію» (вислів Алли Лазаревої), а Україна не має достатньої підтримки на Заході ані в політичних колах, ані в середовищі експертів.

Черговою в шереду причин цієї війни, яка вже сьогодні постає з виразною очевидністю, є неготовність, небажання й нездатність Заходу (насамперед Європи) рішуче й послідовно відстоювати т. зв. «духовні цінності західної цивілізації»: пріоритет громадянських прав і свобод, верховенство права, толерантність, гуманізм, мирне вирішення конфліктів, захист слабких тощо. Те, що США, Франція та Британія проігнорували свої обіцянки гарантувати безпеку Україні, згідно з Будапештським меморандумом, розв'язало руки Путіну, суттєво підірвало їх авторитет у всьому світі, як

і претензії на роль великих держав і справедливих арбітрів у міжнародних конфліктах. Звинувачуючи європейських лідерів у безвідповідальності й «імпотентних балачках з Путіним», Анатолій Гриценко ще в липні 2014 р. твердив: змушуючи українців сідати за стіл переговорів з убивцями-терористами, ці «лідери» не Україну руйнують – «вони Євросоюз розколюють і Європу руйнують!» [8]. Країни Центрально-Східної Європи в черговий раз отримали змогу переконатися: в геополітиці, як і раніше, все вирішує право сильного; цинізм, брутальність, непередбачуваність, егоїзм, зрадливість, лицемірство, безвідповідальність великих держав і в добу «мережево-інформаційного суспільства не зазнали жодних суттєвих трансформацій; «малі держави» Східної Європи Захід досі не сприймає в якості рівних собі й повноцінних суб'єктів міжнародної політики; Захід і надалі, проголошуючи пріоритет «цінностей» у геополітиці, традиційно керуватиметься прагматичними й вузькоогоїстичними інтересами, – отже, політика «подвійних стандартів» лишається «альфою і омегою» історії світу; у зіткненні «реальної політики» та моралі перша завжди бере гору над другою.

Як наслідок, цивілізаційні розлами неминуче глибшатимуть, провокуватимуть нові непорозуміння й недовіру (за М.Рябчуком) [21, с. 8]. Мало того, сама ідея-концепт ліберальної демократії все більше дискредитуватиметься як підступна «маніпулятивна вигадка» Заходу, набір демагогічних спекуляцій, котрі застосовуються ситуативно й вибірково. Цікаво, що Микола Рябчук ще в 2009 році писав, що Захід своїми сумнівними й відверто цинічними діями створює прецеденти для «бандитських режимів», котрі копіюють ці дії у «щонайзловіснішому і щонайкарикатурнішому вигляді» [21, с. 9]. Залишаючись «розз'єднаним і безсилим перед російським блефом і шантажем, демагогією та підкупом», Захід («роздвоєний, імпотентний та індіферентний») у стосунках з «фашизоїдною» Росією схильний і далі потрактовувати її агресію супроти сусідніх держав як «дрібне непорозуміння», що не повинне впливати на загальну «конструктивну співпрацю». За подібних обставин авторитет Заходу, ґрунтований на «м'якій силі», фатально підривається, а стратегія «нової російської твердості», базована на гіпершовінізмі, переходить у відверто нахабний наступ, метою якого стала ревізія результатів «холодної війни» [21, с. 9-10].

Пророчий висновок українського політолога, зроблений за 5 років до початку п'ятої російсько-української війни: ставити інтереси понад цінності – завжди програшна стратегія [21, с. 10]. Говорячи про зрадливість і необов'язковість Заходу стосовно своїх «східних партнерів», можемо стверджувати, що саме вони і стали однією з головних причин переходу «холодної» війни РФ проти України в «гарячу» стадію: принцип «торгівлі з кнібалами», сповідуваний Заходом, рано чи пізно (але *обов'язково!*) мав спровокувати Путіна «випробувати терпіння» західних лідерів, межі їх поступливості й цинічного конформізму. За великим рахунком, непослідовність і зрадливість Заходу щодо жертв колишнього «соцтабору» виявляється і у впертому небажанні його політичних та інтелектуальних еліт прирівняти злочини комунізму до злочинів нацизму. Країни «старої Європи» повсякчас демонструють неготовність визнати частку своєї відповідальності як за утвердження більшовизму на теренах колишньої Російської імперії, так і за цинічні Ялтинські домовленості, що віддавали на поталу Сталіну ледь не пів-Європи у повоєнний період.

Так, у 2010 році лише розпочалася робота над створенням спільної європейської платформи пам'яті, мета якої – досліджувати, осмислювати й оприлюднювати рівною мірою злочини обох тоталітарних ідеологій, пояснювати пересічним обивателям, що непокаране зло має властивість регенеруватися і призводити до нових жертв. Неготовність західних інтелектуальних еліт визнати, що російський більшовизм як людиноненависницька теорія і практика її реалізації заподіяв не менше зла, аніж німецький націонал-соціалізм, виявився злочинною ідеологією, котра підлягає негайному й безумовному осуду, – дали можливість Путіну готувати ідейне підґрунтя для «реваншу СРСР» у формі новітнього російського

неоімперіалізму (з позицій якого Сталін – «ефективний менеджер»). Відстоювання демократії та спільної європейської безпеки через пам'ять і колективну відповідальність за минуле могло би стати ефективним засобом супроти знавцісної антиукраїнської пропаганди, розгорнутої Кремлем у російських та зарубіжних ЗМІ. Справедливий і чесний осуд більшовизму на загальноєвропейському рівні дозволив би розгледіти його інтенсивне відродження в путінській Росії задовго до окупації Криму та Донбасу. Та й Україні було би значно легше формувати власну стратегію інформаційного спротиву російській пропагандистській машині.

Проникливий литовський філософ Леонідас Донскіс доводить, що славетний 1989 рік (дата падіння «залізної завіси» й розпаду «соцтабору») так і не зміг зруйнувати «страшну спадщину СРСР і сталінізму», – ретроспективний погляд з 2014 року це виразно демонструє. Вчений акцентує увагу на тому, що країни Центрально-Східної Європи дістали цьогоріч від Заходу «страшенно сумну новину» про небажання останнього воювати за них через «якусь європейську солідарність». Таким чином, європейські ідеї у Східній Європі «завдано смертельного удару», а весь світ вступив у нову епоху геополітики, в якій очевидними стали «бездіяльність та безсилля так званої цивілізованої політики й інституцій», – натомість ключовими чинниками виступають вигідність країни для фінансового союзу та її економічна поведінка [10, с. 48].

Серед очільників крайніх лівих і крайніх правих європейських партій дуже багато відвертих «фанатів» Путіна, яким подобається його войовничий націоналізм, агресивна антиамериканська риторика, авторитарні методи керівництва та «євроскептицизм» (сумніви в ефективності Євросоюзу). Зокрема, пропутінській позиції відкрито висловлюють президент Чехії З. Земан, прем'єр-міністр Словаччини Р. Фіцо, прем'єр Угорщини В. Орбан. Величезна частина європейських фінансово-бізнесових активів також скуплена російськими олігархами, і це сприяє активному «експорту корупції» навіть в середовище найзаможніших і найавторитетніших бізнесменів (не кажучи вже про впливових політиків, котрі за фінансову винагороду перетворюються на відданих лобістів Путіна). Британський політолог Едвард Лукас скрушно констатує, що громадська більшість європейських країн досі демонструє бездіяльність, невігластво й апатію, ніяк не наважиться усвідомити, що «заради свободи та безпеки часом доводиться пережити біль, ризик і стрес» [16, с. 49]. Токсичними й потенційно смертельними для світової безпеки авторитетний вчений вважає цинічно-угодовські поради таки шанованих аналітиків, як Г. Кіссінджер та Г. Шмідт: пожертвувати європейськими прагненнями України й «заспокоїти» в такий спосіб Росію [16, с. 49].

Втім, поки-що мусимо констатувати наступний стан справ: Європа не готова сприймати багаторічного торгового партнера, від якого стратегічно залежна у плані постачання енергоносіїв, як терористичного агресора, тому воліє за краще ситуацію в Україні розглядати як «громадянський внутрішній конфлікт»; Захід абсолютно не готовий до Третьої світової війни, тому всіма силами намагатиметься не перетинати «червону лінію» в стосунках з Кремлем. Українській владі не варто розраховувати на серйозну фінансову допомогу, поки не почне *реальних* реформ, – адже корупційна складова в діях нової влади проглядає з невтішною очевидністю. Годувати український корупціонерів, котрі нахабно прикриваються популістською псевдопатріотичною риторикою, західні лідери намірів не мають. Країни Заходу не надають серйозної фінансової та військової допомоги, бо уряд України не здатен зреалізувати жодної ефективної реформи і проводять незрозумілі «підкилимні ігри» з Кремлем, – тому немає жодних гарантій, що зброя, передана ЗСУ, не опиниться завтра в РФ (з огляду на невгамовну жадібність вітчизняних корупціонерів у владних кабінетах). Можливість перемогти в цій війні прямо пов'язана зі здатністю громадських активістів здійснювати методично-невпинний тиск на владу з метою змусити її виконувати обіцянки, дані на Майдані. Війна продовжується – отже й щоденне її (пере)осмислення інтелектуалами-патріотами також мусить тривати.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Бентя Ю. Osteuropa. Zerresprobe Ukraine: Konflikt, Krise, Krieg. 2014, №5-6 / Ю. Бентя // Критика. – Число 7-8. – 2014. – С. 11.
2. Богачевська О. «Якби не волонтери, ми програли б цю війну за три дні. Вони зараз тримають Україну» / О. Богачевська // Країна. – №50(253). – 2014. – С.23-25.
3. Бурлакова В. Життя після Майдану / В. Бурлакова // Український тиждень. – № 23(343). – 2014. – С. 26-28.
4. Куриленко О. Василь Філіпчук: «Янукович був свідомий того, що йому треба або боротися, або «лягти» під Росію» / О. Куриленко // Країна. – №49 (252). – 2014. – С.31-34.
5. Савченко Віра : «Верхівка розбирається з нами нашими ж руками» / Віра Савченко // Країна. – №28(231). – 2014. – С.47-48.
6. Грицак Я. Людське / Я. Грицак // Країна. - №35(238). – 2014. – С. 36.
7. Грицак Я. Сказав «А» - скажи «Б» / Я. Грицак // Країна. – №39(242). – 2014. – С.22.
8. Гриценко А. Глав держав у Євросоюзі багато – Лідерів немає... – [Електронний ресурс] / А. Гриценко. – Режим доступу: <http://blogs.pravda.com.ua/authors/grytsenko/53bed3cc5b782>.
9. Де Лара Ф. 1914-1918. Європейська катастрофа / Ф. Де Лара // Український тиждень. - №32. – 2014. – С. 44-45.
10. Донскіс Л. Ретроспективний погляд із 2014-го в 1989-й / Л. Донскіс // Український тиждень. – № 52 (372). – 2014. – С. 48.
11. Завітій Б. Інтерв'ю з Оксаною Забужко / Б. Завітій // Країна. – №50(253). – 2014. – С.4-13.
12. Залізник Л. Україна між Сходом і Заходом. Про витоки і суть російсько-української війни 2014 р. / Л. Залізник. – К.: Видавець Олег Філюк, 2014. – 168 с.
13. Івершень І. Сергій Іванов: «Донбас заслужив цю війну. Бо свідомо впустив сепаратистів, проспав Майдан». – [Електронний ресурс] / І. Івершень. – Режим доступу: <https://rozmova.wordpress.com/2014/11/21/serhij-ivanov/comment-page-1>.
14. Лазарева А. Лобізмодернізм / А. Лазарева // Український тиждень. – № 42(362). – 2014. – С. 18-19.
15. Лукас Е. Нова Холодна Війна. Як Кремль загрожує і Росії, і Заходу. / Е. Лукас. – К.: Темпора, 2009. – 488 с.
16. Лукас Е. Токсична байдужість / Е. Лукас // Український тиждень. – № 52 (372). – 2014. – С. 49.
17. Макаров Ю. Сон Європи / Ю. Макаров // Український тиждень. – № 42(362). – 2014. – С. 9.
18. Мухарський А. Майдан. (Р)еволюція духу. / А. Мухарський. – К.: НАШ ФОРМАТ, 2014. – 312 с.
19. Примост В. Жодних переговорів з ворогом ! / В. Примост // Український тиждень. – № 12(332). – 2014. – С. 11.
20. Коваль Роман : «Гітлер був такий же небезпечний, як Путін зараз. Але прогнозованіший» . – [Електронний ресурс] / Роман Коваль. – Режим доступу: <https://rozmova.wordpress.com/2014/09/16/roman-koval-5/#more-6717>.
21. Рябчук М. Метафори зради / М. Рябчук // Критика. – Число 9-10. – 2009. – С.7-9.
22. Сераковський С. Славою Жижек: «Єдиним розв'язком для Європи є піти на ризик і розбити закляття». – [Електронний ресурс] / С. Сераковський. – Режим доступу: <http://life.pravda.com.ua/person/2015/01/25/188292>.
23. Тимоць І. Історик Юрій Фельштинський: «Путін затіяв Третю світову – заради відновлення імперії». – [Електронний ресурс] / І. Тимоць. – Режим доступу: <http://www.wz.lviv.ua/world/127255>.

24. Холодная война и реванш Новороссии: социолог назвал главные угрозы, исходящие от Путина. – [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://obozrevatel.com/politics/59710-holodnaya-vojna-i-revansh-novorossii>.

25. Шестопад Н. «При Ющенкові був безлад, за Януковича – свавілля» / Н. Шестопад // Країна. – №39(242). – 2014. – С.22-26.

REFERENCES

1. Bentya Yu. Osteuropa. Zerresprobe Ukraine: Konflikt, Krise, Krieg. 2014, №5-6 / Yu. Bentya // Krytyka. – Chyso 7-8. – 2014. – S. 11.

2. Bohachevska O. «Yakby ne volonter, my prohraly b tsyu viynu za try dni. Vony zaraz trymayut' Ukrainu» / O. Bohachevska // Krayina. – №50(253). – 2014. – S.23-25.

3. Burlakova V. Zhyttya pislya Maydanu / V. Burlakova // Ukrayinskyy tyzhden. – № 23(343). – 2014. – S. 26-28.

4. Kurylenko O. Vasyl Filipchuk: «Yanukovych buv svidomyy toho, shcho yomu treba abo borotysya, abo «lyahty» pid Rosiyu» / O. Kurylenko // Krayina. – №49 (252). – 2014. – S. 31-34.

5. Savchenko Vira: «Verkhivka rozbyrayetsya z namy nashymy zh rukamy» / Vira Savchenko // Krayina. – №28(231). – 2014. – S.47-48.

6. Hrytsak Ya. Lyudske / Ya. Hrytsak // Krayina. – №35(238). – 2014. – S. 36.

7. Hrytsak Ya. Skazav «A» - skazhy «B» / Ya. Hrytsak // Krayina. – №39(242). – 2014. – S.22.

8. Hrytsenko A. Hlav derzhav u Yevrosoyuzi bahato – Lideriv nemaye... – [Elektronnyy resurs] / A. Hrytsenko. – Rezhym dostupu: <http://blogs.pravda.com.ua/authors/grytsenko/53bed3cc5b782>.

9. De Lara F. 1914-1918. Yevropeyska katastrofa / F. De Lara // Ukrayinskyy tyzhden. – №32. – 2014. – S. 44-45.

10. Donskis L. Retrospektyvnyy pohlyad iz 2014-ho v 1989-y / L. Donskis // Ukrayinskyy tyzhden. – № 52 (372). – 2014. – S. 48.

11. Zavitiy B. Intervyu z Oksanoyu Zabuzhko / B. Zavitiy // Krayina. – №50(253). – 2014. – S.4-13.

12. Zaliznyak L. Ukrayina mizh Skhodom i Zakhodom. Pro vytoky i sut rosiysko-ukrayinskoyi viyny 2014 r. / L. Zaliznyak. – K.: Vydavets Oleh Filyuk, 2014. – 168 s.

13. Ivershen I. Serhiy Ivanov: «Donbas zasluhyv tsyu viynu. Bo svidomo vpustyv separatystiv, prospav Maydan». – [Elektronnyy resurs] / I. Ivershen. – Rezhym dostupu: <https://rozmova.wordpress.com/2014/11/21/serhij-ivanov/comment-page-1>.

14. Lazareva A. Lobizmokratiya / A. Lazareva // Ukrayinskyy tyzhden. – № 42(362). – 2014. – S. 18-19.

15. Lukas E. Nova Kholodna Viyna. Yak Kreml zahrozhuye i Rosiyi, i Zakhodu / E. Lukas. – K.: Tempora, 2009. – 488 s.

16. Lukas E. Toksychna bayduzhist / E. Lukas // Ukrayinskyy tyzhden. – № 52 (372). – 2014. – S. 49.

17. Makarov Yu. Son Yevropy / Yu. Makarov // Ukrayinskyy tyzhden. – № 42(362). – 2014. – S. 9.

18. Mukharskyy A. Maydan. (R)evolyutsiya dukhu. / A. Mukharskyy. – K.: NASH FORMAT, 2014. – 312 s.

19. Prymost V. Zhodnykh perehovoriv z vorohom! / V. Prymost // Ukrayinskyy tyzhden. – №12(332). – 2014. – S. 11.

20. Koval Roman : «Hitler buv takyy zhe nebezpechnyy, yak Putin zaraz. Ale prohnzovanishyy». – [Elektronnyy resurs] / Roman Koval. – Rezhym dostupu: <https://rozmova.wordpress.com/2014/09/16/roman-koval-5/#more-6717>.

21. Ryabchuk M. Metafory zrazy / M. Ryabchuk // Krytyka. – Chyso 9-10. – 2009. – S. 7-9.

22. Syerakovskyy S. Slavoy Zhyzhhek: «Yedynym rozvyazkom dlya Yevropy ye pity na ryzyk i rozbyty zaklyattya». – [Elektronnyy resurs] / S. Syerakovskyy. – Rezhym dostupu: <http://life.pravda.com.ua/person/2015/01/25/188292>.

23. Tymots I. Istoryk Yuriy Felshtynskyy: «Putin zatiyav Tretyu svitovu – zarady vidnovlennya imperiyi». – [Elektronnyy resurs] / I. Tymots. – Rezhym dostupu: <http://www.wz.lviv.ua/world/127255>.

24. Kholodnaya voyna y revansh Novorossyy: sotsyoloh nazval glavnye uhrozy, yskhodyashchye ot Putyna. – [Elektronnyy resurs] – Rezhym dostupu: <http://obozrevatel.com/politics/59710-holodnaya-voyna-i-revansh-novorossii>.

25. Shestopal N. «Pry Yushchenkovi buv bezlad, za Yanukovycha – svavillya» / N. Shestopal // Krayina. – №39(242). – 2014. – S.22-26.

Потапенко Я. Истоки и смыслы пятой российско-украинской войны: попытка комплексного междисциплинарного анализа.

Автором предпринята попытка на основании комплексного историко-политологического подхода проанализировать базовые смыслы и истоки российско-украинского вооруженного противостояния 2014-2015 годов на Донбассе, квалифицированного им как пятая российско-украинская война. В работе высказано интересное предположение относительно обстоятельств настоящего начала этой войны, а также событий и геополитических факторов, которые сделали ее неизбежной.

Автор ставит своей целью не столько описать фактаж, сколько выявить и исследовать, почему мир в начале третьего тысячелетия оказался на пороге «большой войны», а главные субъекты международных правоотношений столь неспособны предотвратить массовые уничтожения людей в центре Европы, которая снова превращается в «кровавый континент», как и 70 лет назад.

Обоснованно тезис о появлении крайне опасного политико-идеологического феномена, обозначенного автором как «рашизм». Описаны его компоненты, идейно-теоретические истоки и основания.

Ключевые слова: *пятая российско-украинская война, «рашизм», Владимир Путин, Революция достоинства, Европа, украинская политическая элита, Вооруженные силы Украины.*

Potapenko Y. The origins and meanings of five Russian-Ukrainian War: an attempt of complex interdisciplinary analysis.

The author made an attempted on the basis of complex historical and political science approach to analyze the basic meaning and issues of Russian-Ukrainian armed confrontation 2014-2015 years on Donbas, qualified him as the fifth Russian-Ukrainian war. The paper expressed interesting assumptions about the true circumstances of the beginning of the war, as well as events and geopolitical factors that made it inevitable.

The author's goal is not to describe the facts, how to identify and investigate why the world at the beginning of the third millennium was on the verge of «big war», and the main subjects of international relations so unable to prevent mass manslaughter in the center of Europe, which again becomes «bloody continent» as 70 years ago.

Substantiated the idea of the appearance of extremely dangerous political and ideological phenomenon, appointed by the author as «Rashizm». Described his constituents, ideological and theoretical origins and principles.

Keywords: *fifth Russian-Ukrainian war, «Rashizm», Vladimir Putin, Revolution of dignity, Europe, Ukrainian political elite, the Armed Forces of Ukraine.*

Одержано 03.11.2014